

Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение – средняя
общеобразовательная школа им. Героя Советского Союза Калоева Г.А. с. Веселое
Моздокского района Республики Северная Осетия-Алания

363706, РСО-Алания, Моздокский район, с.Веселое, ул. Х. Хугаева 26

тел/факс 8-86736-95285

Рассмотрено
Руководитель ШМО

«27» августа 2020 г.

Протокол № 1
от «27» августа 2020 г.

Утверждаю
Директор школы МБОУ СОШ с.Веселое
с. Дзедоева Ф.Л.
«29» августа 2020 г.

**Рабочая программа
по осетинской литературе (владеющая группа)**

3

класс _____

срок реализации _____ 1 год _____

Составитель программы
Тебиева М.В. , соответствие

_____ (указать ФИО учителя, квалификационная категория)

Принято на заседании
Педагогического совета
МБОУ СОШ с.Веселое
Протокол № 1
от «28» августа 2020 г.

2020-2021 год

**Ирон литературæйы программæ 3 къласæн
Æмбарынгæнæн фыстæг**

Программæ арæст æрцыд ног Федералон Паддзахадон Ахуырадон Стандарты (ФПАС-ы), «Ирон æвзаг æмæ литературæйы программæ 1-4 кълæстæн»- ы домæнтæм гæсгæ. 3 къласы ирон кæсын ахуыр кæнына æмæ лæвæрд цæуы 34 сахаты. Ивд æрцыдысты темæтæм гæсгæ цы сахатты бæрц лæвæрд æрцыд уыдон (*къуыри – Исх. æдæппæт – 34 сах.*) æмæ уыдонмæ гæсгæ конд у къалендарон-тематикон пълан.

«Ирон литературæйы программæ 3 кълæс»- ы хæстæ баххæст кæныны тыххæй пайда конд цæуы чиныг:

Хъантемыраты Римæ. Кæсыны чиныг 3 къласæн. Дзæудж. 2013

Райдайæн скъолайы бындур æвæрд æрцауы сывæллæтты алыварсыг рæстæн.

Уымæ гæсгæ ирон æвзаг ахуыр кæныны хъуыддаг арæст у ахæм нысан æмæ хæстæ сæххæст кæнынмæ:

- хъуамæ сывæллæттæ сæ кæрæдзимæ иронау дзурын сахуыр уой. Уый тыххæй та хъæуы фидар фæлтæрддзинад кæсын, фыссын æмæ хъуыды кæнынæй;
- иумæйаг ахуырадон зонындзинæдтæ бæрзонддæр кæнын; ныхасы рæзтыл кусын; фылдæр базонинмæ æмæ интеллект уæрæхдæр кæнынмæ тырнын;
- мадæлон æвзаджы фæрцы сывæллоны алыварсыгæй хъомыл кæнын;
- хъазты хуызы сывæллæтты эмоционалон уавæр рæзын кæнын;
- зонындзинæдтæ фылдæр кæнынмæ тырнындзинад рæзын кæнын.

Куыд зонæм, афтæмæй æппæтæй хуыздæр фадат уыцы нысанта сæххæст кæнынæн ис кæсыны урокты.

Ног (дыккаг фæлтæры) стандартты домæнтæ сты, цæмæй Уæрæсейы цæрæг алы адамæн дæр йе 'взаджы кад се 'хсæн бæрзонддæр ист æрцауа, цæхгæр фæхуыздæр уа йæ ахуыр кæныны хъуыддаг. Уыцы хæстæ та æххæст кæны райдайæн скъола.

Кæсыны программæйы сæйраг идея у скъоладзауы ахуыры процессы сæйраг архайæг уæвынмæ сразæнгард кæнын.

Кæсыны программæйы сæйраг хицæндзинад – скъоладзаутæн комплексон æгъдауæй литературон кæсынады æгъдаутæ бацамонын.

Кæсыны программæйы спецификон хицæндзинæдтæ:

- текстыл бакусын куыд ныхасы иуæгыл;
- литературон уацмысы дзырдты аивдзинад æмæ сæ хицæндзинæдтæ жанртæм гæсгæ æвзарын;
- уацмысы æвзаг æмæ сывæллæтты ныхасыл уыцы иумæ куыст;
- уацмысыл æмæ сывæллæттæн фыст чингуытыл иумæйагæй кусын;
- сывæллæттæн тексты тыххæй зонындзинæдтæ дæттын, æмæ аивадон - литературон уацмысы мидис æмбарын кæнгæйæ сабиты миддуне хъæздыгдæр кæныныл куыст.

Программæ домæ, цæмæй скъоладзаутæ базоной тексты сæйрагдæр хъуыды рахицæн кæнын, уацмысы мидис хи ныхæстæй радзурын, дзырдты нысаниуæг зонын, текстæн йæ аивадон æууæлтæ рахатын; сахуыр уой хъуыды кæнын, рæза сæ аивадон æнкъарынад, цымыдис æмæ разæнгард кæной чиныг кæсынмæ.

Кæсыны программæйы сæйраг нысан: сабиты чиныг кæсынмæ разæнгард кæнын ; ирон, уырыссаг ама æппæтдунеон литературæйы хуыздæр уацмысты фæрцы сывæллæтты миддуне хъæздыгдæр кæнын.

Кæсыны программæйы сæйраг хæстæ:

1. скъоладзауты дзырдгай хъæрæй кæсын ахуыр кæнын;
2. чиныг кæнæ хицæн уацмысы мидис æмбарын;
3. литературон уацмыстæ жанртæм гæсгæ æвзарын зонын;
4. сывæллæттæн фыст литературæйы зындгонддæр авторты зонын; цы уацымстæ ахуыр кæнынц, уыдонæ авторты зæрдыл дарын.

5. уацмысы архайджыты мидуавæр æнкъарын;
6. цардмæ эстетикон æнкъарæнтæ гуырын кæнын;
7. сывæллæтты дунæмбарынад уæрæх кæнын;
8. сывæллæтты ныхас хæздыг кæнын;
9. скъоладзауты чиныг кæсынмæ разæнгард кæнын.

2. Текстыл кусгæйæ сывæллæтты ныхасы арæхстдзинад разынгæнæн мадзæлттæ:

1. Кæсыны навыктæ рæзын кæнын:

- раст æмæ æмбаргæ каст;
- дзырдгай каст;
- хуыздæр кæсæджы конкурстæ æмæ ерыстæ аразын;
- тагъд кæсыныл фæлтæрын.

2. Аив кæсын æмæ дзурын:

- хъæрæй æмæ хинымæры каст;
- раст дикции аразын, хъæлæсонтæ æмæ æмхъæлæсонты раст артикуляцийыл куыст;
- тагъддзуринагтæ кæсын;
- орфоэпийы нормæтæ ахуыр кæнын;
- рольтæм гæсгæ кæсын.

3. 3-æм къласы «Литературон кæсынады» сæйраг ахуыргæнинаг æрмæг (34 сах.)

Литературон кæсынад йæ размæ сæвæры ахæм сæйраг хæстæ:

скъоладзаутæ хъуамæ æххæстæй бамбарой уацмыс — йæ мидис æмæ йæ аивдзинад; базонæй уацмысы нывæфтыд æвзаг æнкъарын, йæ фæлгонц цы фæрæзтæй арæзт у, уыдон иртасын;

сахуыр уой хъуыды кæнын, уацмысы мидис хи ныхæстæй дзурын, цы цаутæ дзы æвдыст цæуы, уыдонæн аргъ кæнын;

рæза сæ аивадон æнкъарынад, цымыдис æмæ разæнгард уой чиныг кæсынмæ;

фæцайдагъ уой аив æвзагыл нывыл æмæ бæстон дзурын;

уæрæхæй уæрæхдæр кæна сæ дунæуынынад, сæ зондахаст, арфæй арфдæр æмбарой æрдз æмæ царды фæзындтæ, адæмы æгъдæуттæ;

æмхиц кæной сфæлдыстадон куыстмæ;

æхсызгонæй фæцалх уой фæсурокты хибарæй литературæ кæсыныл.

Кæсын æмæ ныхасы рæзтыл куыст.

Мадæлон æвзаг. Йæ нысаниуæг. Йæ ахадзындзинад адæмы царды. Ирон æвзаг æмæ ирон чиныг. —

Адæмон сфæлдыстад — адæмы хæзна.

Адæмон сфæлдыстады тыххæй æмбарынад. Йæ хуызтæ: аргъæуттæ, таурæгътæ, зарджытæ, æмбисæндтæ, уыци-уыцитæ; сæ мидис, сæ бынат адæмы царды.

Нарты кадджытæ. Æндæр адæмты дзургæ сфæлдыстадæй хицæн уацмыстæ. Адæймаджы хуыздæр миниуджытæ уыцы уацмысты: лæгдзинад æмæ хъæбатырдзинад. Фыдыбæстæйыл æнувыд уæвын, фæллой уарзын, рæстдзинады сæрыл тох кæнын, фыддзинадыл уæлахиз кæнын.

Нæ уарзон Райгуырæн бæстæ.

Ирыстон æмæ ирон адæм. Сæ рагисторийæ хуымæтæг зонинагтæ. Рагфыдæлты цæраен бынагтæ. Сæ царды уаг.

Ирыстоны тырыса æмæ герб

Тырысайы фæзынды историйæ цыбыр зонинагтæ. Ирыстоны тырыса. Цæгат Ирыстоны герб, йæ фæзынд æмæ йæ нысан.

Ирыстоны сæйраг горæт

Ирыстоны горæтты тыххæй цыбыр зонинагтæ. Сæйраг го-рæт. Йæ фæзынды истори. Йæ райрæзт. Йæ дыууæ номы аххосæгтæ. Йæ бынат нæ республикæйы царды. Дзæуджыхъæуы герб.

Мæскуы — нæ бæстæйы сæйраг горæт

Райгуырæн бæстæйы уæрæхдæр æмбарынад. Мæскуы. Йæ истори. Йæ абоны уавæр. Йæ бынат нæ бæстæйы царды.

Кæмæй у сæрыстыр Ирыстон?

Алыхуызон дæсныдæттыл хæст уæвгæйæ, Райгуырæн зæххæн, Ирыстонæн кад æмæ намыс чи скодта, ахæм зындгонд адæймагты тыххæй уацмыстæ. Сæ цард, сæ хысмæт, сæ бынат историйы æмæ адæмы царды.

Адæмон сфæлдыстад: æмбисæндтæ темæмæ гæсгæ.

Ивгъуыд царды нывтæй.

Нæ фыдæлты царды уаг рагзаманты (этнографион афыст). Сæ социалон уавæрыл дзураг уацмыстæ. Сывæллæтты цард уыцы рæстæджы. Адæмы тох сæ бартыл, сæ сæрибардзинадыл.

Туркаг ирæтты тыххæй цыбыр зонинагтæ. Сæ ацыды хабæрттæ, сæ хысмæт æцагæлон зæххыл. Ацы темæйыл фыст уацмыстæ.

Адæмон сфæлдыстад: æмбисæндтæ темæмæ хæстæг. Боныхъæд зонантæ.

Сыгъæрин фæззæг.

Фæззæджы нывтæ. Адæмы фæллой, сырдты æмæ мæргъты, цæрагойты æмæ зайæгойты цард поэтты æмæ фысджыты уацмысты.

Адæмон сфæлдыстад: æмбисæндтæ, уыци-уыцитæ. Боныхъæд зонантæ.

"Урсачъæ зæронд лæг урс бæхæй æрхызт". (6 сах.)

Зымæгон æрдзы нывтæ. Зымæгон хъæзтытæ. Зымæгон бæрæгбæттæ — Цыппурс æмæ Ногбон. Сæ бæрæг кæныны æгъдæуттæ

суа-дæттæ, мæргътæ, сырдатæ, цæрæгойтæ, уæлдæф æмæ а. д. Сæ бынат царды. Цы ахъаз сты, цæмæй сын у тас? Куыд æмæ сæ цæмæй хъахъхъæнын хъæуы?

Фысгæ куысты алы хуызтæ.

Адæмон сфæлдыстад: æмбисæндтæ æмæ уыци-уыцитæ темæмæ гæсгæ.

Адæймаг йе 'гъдауæй фидауы.

Æгъдауы тыххæй æмбарынад. Йæ ахадындзинад царды. Уыцы темæйыл фыст уацмыстæ (прозæ, поэзи). Цардыуаджы ахастдзинæдтæ: хистæр — кæстæр, цот — ныййарджытæ. Хидарыны уагæвæрд: хæдзары, уынджы, æхсæнадон бынæтты, скъолайы. Æмгар æмæ æрдхорддзинады ахастытæ.

Адæмон сфæлдыстад: æмбисæндтæ æмæ уыци-уыцитæ ацы темæйы алы хуызтыл.

Фæллой кæм уа, фарн дæр уым ис.

Фæллой. Йæ мидис. Йæ алы хуызтæ. Йæ ахадындзинад царды. Фæллойгæнджытæ, адæм, сырдатæ, мæргътæ, цæрæгойтæ, зайæгойтæ... Æппæт уыдоныл фыст уацмыстæ (прозæ, поэзи). Фысгæ куысты алы хуызтæ.

Адæмон сфæлдыстад: æмбисæндтæ æмæ уыци-уыцитæ ацы темæйыл.

Райгуырæн бæстæ хъахъхъæнын.

Фыдыбæстæ æмæ Райгуырæн зæхх. Сæ æмбарынад. Райгуырæн зæхмæ уарзондзинад. Фыдыбæстæйы Стыр хæст. Ирон адæмы хъæбатырдзинад уыцы хæсты. Хæсты темæ ирон фыс-джыты уацмысты. Фысгæ куыстытæ ацы темæмæ гæсгæ.

Адæмон сфæлдыстад: æмбисæндтæ æмæ уыци-уыцитæ лæг-дзинад æмæ хъæбатырдзинадыл.

Сахуыр кæнын 10-12 æмдзæвгæйы.

Фæсурокты кæсынаен

Сывæллæтты аккаг наукон-аивадон уацмыстæ нæ бæстæйы (Ирыстоны) истори æмæ æхсæнадон цардæй, экологийы фарс-татыл, зындгонд адæймагтыл, æгъдау æмæ æфсармыл.

Сывæллæтты ахуыр кæнын журналтæ æмæ газеттæ кæсы-ныл. Фæсурокты кæсынаен лæвæрд цæуы 15-17 сах. æмæ "Фæсурокты кæсыны чиныджы" бакусын дæлдæр ранымад уацмыс-тыл:

1. "Фæныкгуызы аргъау".
2. Адæмон аргъау. "Бирæгъы мæлæт".
3. Брытъиаты С. «Рувас — хосгæнæг».
4. "Æхсар æмæ Æхсæртæджы райгуырд".
5. "Нарты фæткъуы".
6. "Батрадз æмæ Нарты Уацамонгæ".
7. Коцойты А. "Æхцайы чырын", "Дыууæ фембæлды"(Цыбыргондæй.)
8. Мамсыраты Д."Пакет".
9. Хозиты Я. "Сабийы ныхас тæхæгмæ".
10. Дзесты К. "Афон", "Солойы фæдзæхст", "Тасолтаны радзырд".
11. Агаков Л. "Къогъодзитæ".
12. Хуыбецты Р. "Темболат".

13. Барахъты Г. "Хуры тых".
14. Ситохаты С. "Зилгæ мал".
15. Дзасохты М. "Къобосты хъæд æмæ Басилы хъæд".

Фæсурокты куыстытæ саразын иу-дæс маенæ ахæм темæтыл: *"Æрдзы тыххæй диссагдæр чи радзурдзæн?"*; *"Æнхъæлмæ уæм кæсæм, нæ дард бæстæй æрбатæхæг хæларттæ!"*, *"Мах хъæбатырты фæзмæм"*.

Кæсыны фæлтæрдзинад

А х у р ы а з ы ф ы ц а г æ м б и с ы скъоладзаутæ хъуамæ базонæ: æмбаргæ, аив æмæ раст кæсын минутмæ **65-70** дзырды онг.

А х у р ы а з ы д ы к к а г æ м б и с ы хъуамæ зонæ: æмбаргæ, аив æмæ раст кæсын минутмæ **70-85** дзырды. Кæсгæ-кæсын æрлæууын æмæ хъæлæсы уаг раст аразын. (Зын дзырдтæ уæнгтай кæсын.) Ранымæд хъæлæсы уагæй æвдисын. Чысыл текст хинымæр кæсын.

Чиныгмæ гæсгæ куыст

Ахуырдауты хæс у, цы уацмыс бакастысты, уый мидисæй фæрстытæн раст дзуапп раттын, ахуыргæнæджы раныхæс æмæ кастмæ хъусын, хи ныхæстæй йæ радзурын. Сæ хъуыдымæ гæсгæ кæрæдзимæ хæстæг цы дзырдтæ сты, уыдон иртасын, сæ нысан сын зонын. Ахуыргæнæджы æххуысæй тексты архайджыты характеристика дæттæг дзырдтæ æмæ хъуыдыйæдтæ ссарын. Хъуамæ зоной фæрстытæм гæсгæ текст хæйттыл дих кæнын, ахуыргæнæджы æххуысæй тексты сæйраг хъуыды æвдисæг бынæттæ ссарын, ахуыргæнæджы разамындай хи цæстдарæнтæм гæсгæ афæдзы афонты, æрдзы, бонхъæды æмæ хъазæнты тыххæй радзурын. Хъуамæ зоной радзырд, аргъау, æмдзæвгæ кæрæдзийæ иртасын, амынд тексттæ наизуст дзурын. Сæ хæс у зындгонд фысджыты нæмттæ зонын, сæ уацмыстæ сын ранымайын, хæдзары цы чингуытæ кæсынц, уыдоны тыххæй радзу-рын.

Ирон сывæллаеттæн чи фыста, уыцы классикты сфæлдыстад(Хетæгкаты Къоста, Коцойты Арсен, Дзесты Куыдзæг æмæ иннæтæ). Нырыккон фысджыты сфæлдыстад. Уацмысты мидис. Аргъæутты геройты фæлгонцтæ; сфæлдыстадон хæслæвæрдтæ(радзырд кæронмæ ахæццæ кæнын, сæргонд æрхъуыды кæнын æмæ а.д.); уацмыс аивгæнæн мадзæлттæ.

Сабидуджы тыххæй уацмыстæ æмæ сæ автортæ. Уырыссаг литературæйæ æрбайсгæ уацмыстæ. Сæ авторты сын зонын(Е. Пермяк, К. Ушинский, М. Зощенко æмæ æнд.). Зæрдывæрдæй ахуыргæнинаг æрмæг æмæ кæсыны æрмæг.

Аив литературæ рæзы аив ныхасæй. Уый нывæфтыд кæны æрдз æмæ цард, æвдисы адæймаджы æнкъарæнтæ, йæ хъуыдытæ, йæ хъуыддæгтæ. Уый адæймагмæ æвзæрын кæны сыгъдæг бæллицтæ æмæ рæсугъд фæндтæ æмæ йæ хоны бæрзонд нысанмæ. Уымæ гæсгæ аив литературæйæн ис ахъазæг ахæдзæнæд адæмы царды.

Ахуырады сæйраг фæрæзтæй иу у литературон кæсынад. Уый сабиты бакæны аив литературæйы дунемæ, байгом сын кæны царды дуæрттæ. Уый сын æвдисы хорз æмæ фидауц, ахуыр сæ кæны аив дзурын æмæ сæхи нывыл æмæ уæздан дарын.

Сывæллон литературон кæсынады фæрцы базонæ æрдзы цард, йæ сусæгдзинадтæ

æмæ йæ фидауц. Базоны адæймаджы удыхæд, йæ царды нысан, йæ сгухтытæ, базоны хæрзæгъдæуттæ æмæ сыл йæхи ахуыр кæны. Фæзминаг цæвиттонтæ йын дæттынц ныфс æмæ йæ цæттæ кæнынц зынтæ сæттынмæ.

Литературон кæсынад сабитæн æнкъарын кæны нывæфтыд ныхасы ад, йæ аивдзинад, уарзын ын кæны маделон æвзаг, амоны йын ныв æмæ фæлгонц уынын. Уый сывæллоны цымыдис кæны уацмыстæ кæсынмæ, диссæгтæ зонинмæ, сфæлдыстадмæ. Йæ фæрцы ахуырдауæн æппæтвæрсыгæй раргом вæййынц уацмысы мидис æмæ аивад сæ иудзинады.

Дзырдаивад æмхуызон æндавы зонд æмæ зæрдæ. Йæ ахуыр кæнынæн ис йæхи методикон фæрæзтæ — уыдон домынц уацмысмæ æппæтвæрсыгæй кæсын. Уацмысæн йæ сюжет, йæ мидис æвзарын иу хъуыддаг у. Фæлæ уый æмрæнхъ уацмыс кæсын ахуырдауæн хъуамæ уа æхсызгон æмæ дзы иса аивадон æхцондзинад.

Скъоладзау хъуамæ бамбара авторы цæстæнгас æрдзмæ, цардмæ, цаутæм, хъуамæ дзы рахата, цы у хорз æмæ æвзæр, рæсугъд æмæ фыдуынд, кад æмæ æгад. Хъуамæ базона уыцы фæзындтæм йæхи цæстæнгас æвдисын.

Райдайæн кълæсты литературон кæсынадæн йæ сæйраг нысан у скъоладзауты раст æмæ рæвдз кæсыныл сахуыр кæнын. Тексттæ дæттын хъæуы ахæм домæнтæм гæсгæ: хуымæтæгæй рахизын вазыгджынмæ, æнцонæй - зынмæ. Æмбаргæ касты фæрцы сабитæн сæ бон уыдзæн уацмысы мидис бамбарын æмæ йын йæ аивдзинад банкъарын.

Программæ домæ, цæмæй скъоладзаутæ базонæй, тексты сæйрагдæр цы у, уый рахицæн кæнын, уацмысы мидис хи ныхæстæй радзурын, дзырдты нысаниуæг зонин, текстæн йæ аивадон æууæлтæ рахатын.

Ахуырадон программæты райдайæн кълæсты литературон кæсынадæн ис иумæйаг амындтытæ. Уæрæх бартæ лæвæрд цæуы чиныгаразæгæн тексттæ равзарынаен, фæлæ уымæ йæ хæс у иттæг бæрзон. Уацмыстæ хъуамæ уой хæрзхæд æмæ цымыдисаг, æнцон кæсæн æмæ æнцон дзурæн; сæ жанртæм гæсгæ та — алыхуызон: æмдзæвгæтæ, цыбыр радзырдтæ, æмбисæндтæ æмæ уыци-уыцитæ, хъæзтытæ-нымайæнтæ æмæ зарджытæ, аргъæуттæ, таурæгъон æмбисæндтæ (басня, притча), драмон уацмыстæ (этиудтæ, скъуыддзæгтæ). Чингуыты хъуамæ уа, иры истори, ирон цардыуаг æмæ ирон хæрзæгъдæуттæ кæм зынынц, фæзминаг хъуыддæгтæ æвдыст кæм цæуынц, ахæм уацмыстæ.

Сæйраг домæнтæ скъоладзауты зониндзинадтæм æмæ арæхстдзинадтæм.

- æмбаргæ, аив æмæ раст кæсын;
- хъæлæсы уаг раст аразын;
- чысыл текст хинымæр кæсын;
- цы уацмыс бакастысты, уый мидисæй фæрстытæн раст дзуæппытæ дæттын;
- сæ хъуыдымæ гæсгæ кæрæдзимæ хæстæг дзырдтæ иртасын;
- радзырд, аргъау, æмдзæвгæ кæрæдзийæ иртасын;
- зындгонд фысджыты нæмттæ зонин, сæ уацмыстæ сын ранымайын.